

शैक्षणिक संदर्भ अंक १२५ ऑगस्ट-सप्टेंबर २०२०

ऑनलाईन शिक्षणाची आव्हाने आणि शोधलेल्या वाटा

लेखक: मोक्षदा मनोहर-नाईक

ऑनलाईन शिक्षणाची आव्हाने

आणि शोधलेल्या वाटा

लेखक: मोक्षदा मनोहर-नाईक

मी आनंदनिकेतन महाविद्यालयात आनंदवन वरोरा जि.चंद्रपूर इथे गेली १३

वर्षे सिनियर कॉलेजला शिकवते. यावर्षी १५ जूनला कॉलेज सुरू झाले. कोरोनामुळे विद्यार्थी येणे शक्यच नव्हते. अंतर पाळून,

मास्क घालून आमचे कॉलेजला जाणे सुरू होते. वाढता कोरोनाचा प्रभाव पाहून कॉलेज नियमित कधी सुरू होईल हे सांगता येत नव्हतं, म्हणून आम्ही ऑनलाईन वर्ग घेण्याचं ठरवलं. मुलांना किमान पाठ्यक्रम माहिती व्हावा, अभ्यासक्रम पुढे नेता यावा या दृष्टिकोनातून नियोजन करणे सुरू झाले.

गूगल क्लासरूमचे माध्यम निवडावे असे ठरले. पण असे लक्षात आले की आज-काल सर्वात जास्त वापर व्हाट्सअपचा होतो. मुलांचा कलही गूगल क्लासरूमपेक्षा व्हाट्सअपकडे अधिक होता, कारण मी जसा व्हाट्सअप ग्रुप केला तसे भराभर त्यावर मुलं अॅड झाली पण त्याच वेळेला त्याच वर्गाच्या गूगल क्लासरूमवर मात्र खूप कमी मुलं जॉईन झाली होती. एक मात्र समाधान झाले की, चला निदान आपल्याला मुलांशी संपर्क

साधायला व्हाट्सअप का होईना हे साधन बरे झाले. मी अभ्यासक्रमाचे दहा -दहा मिनिटांचे व्हिडिओ/ऑडीओ तयार केले होते, जे व्हाट्सअपद्वारे मुलांपर्यंत पोहोचवण सोपं जाणार होतं. या व्हिडिओची लिंक मी त्यांच्या गुगल क्लासरूमवर टाकणार होतेच, पण ते गुगल क्लासरूम किती बघतील याची शंका होती. व्हाट्सअपच्या बाबतीमध्ये मात्र मला पूर्ण खात्री होती की मुलं व्हाट्सअपवरचे व्हिडिओ नक्की पाहतील. याला कारण मी दरवर्षी पथनाट्याच्या प्रॅक्टिससाठी व्हाट्सअप ग्रुप तयार करायचे.

त्या ग्रुपमध्ये फक्त सात-आठ मुलं असायची. प्रॅक्टिसच्या सोयीसाठी, सूचनांसाठी हा व्हाट्सअप ग्रुप उपयोगी पडायचा. पण आता अख्खा वर्ग म्हणजे जवळजवळ १००च्यावर मुलं ह्या व्हाट्सअप ग्रुपवर जॉईन झाली.

पण, ग्रुप केल्या केल्या त्याच एक-दोन दिवसात मला एका मुलीचा फोन आला. ती म्हणाली की, "मॅडम, तुम्ही ग्रुपवर सूचना द्या. मुलांना आमचे नंबर मिळाल्यामुळे मुले मेसेज करत आहेत. कॉल करत आहेत." अर्थात हा धोका माझ्या लक्षात आला नाही म्हणण्यापेक्षा आपले विद्यार्थी असे काही करतील असे वाटले नाही. तसेही मी ग्रुप करताना सूचना दिली होती की या ग्रुपमध्ये फक्त कॉलेजच्या अभ्यासाची चर्चा होईल.

एक तर आमच्या महाविद्यालयात येणारी नव्वद टक्के मुलं ही खेड्यातून शिकायला येतात. त्यामुळे त्यांच्याकडे नेटवर्क नसणे, अँड्रॉइड फोन नसणे, शेतीची कामे असल्यामुळे ऑनलाईन क्लासेस करता न येणे, हे प्रश्न तर होतेच. या प्रश्नासोबत आता हा एक नवीन प्रश्न आमच्या समोर निर्माण झाला. नंतर मी ग्रुपवर एक सूचना टाकली की, या ग्रुपच्या माध्यमातून नंबर मिळवून कोणीही कोणाला फोन करणार नाही, पण परत त्याच आठवड्यात मला परत

एका मुलाचा फोन आला की मॅडम माझ्या हातून चुकून एका मुलीला व्हिडिओ कॉल लागला, मी तिच्याशी काहीच बोललो नाही, लगेच फोन कट केला, पण मग तिच्या भावाने मला फोन करून खूप रागावले, शिव्या दिल्या. मग मी लगेच त्या मुलीला फोन लावला, तेव्हा ती रडतच होती, ती म्हणाली की मला माझे ताई-दादा ओरडत आहेत की त्याने तुलाच कसा कॉल केला. उद्या माझा भाऊ कॉलेजमध्ये येणार आहे. दुसऱ्या दिवशी तिचा भाऊ कॉलेजला आला. तोही आमचाच विद्यार्थी होता. आम्ही तो प्रश्न मार्गी लावला, पण याचा बराच मनस्ताप झाला. यानंतर मग आम्ही ग्रुपवर मुलांना अगदी कडक भाषेत दम दिला. त्यानंतर असा प्रॉब्लेम परत झाला नाही, पण मनात एक भीती कायम राहिली की, आपण चांगल्या हेतूने, चांगल्या उद्देशाने असे व्हाट्सअप ग्रुप तयार केले त्याचा परत दुरुपयोग व्हायला नको.

इथे काही गोष्टी स्पष्ट कराव्याशा वाटतात. महाविद्यालयात येणारे ९० टक्के विद्यार्थी प्रामुख्याने शेतकऱ्यांची, मजुरी करणाऱ्यांची मुले. त्यामुळे सर्वात प्रथम घरात अँड्रॉईड फोन असणं, असला तरी तो वापरायला मिळणं, मुलींना लग्न ठरेपर्यंतच शिकवणं, ही मानसिकता, त्यामुळे एकतर तिच्या शिक्षणाकडे दुर्लक्ष. त्यात ग्रामीण भागांमध्ये अजूनही मुला-मुलींची मैत्री हा चर्चेचा विषय होतो. आपल्या मुलींचे मित्र असणं ही कल्पनादेखील खूपशा पालकांना आवडत नाही, मुलीदेखील अशाच वातावरणात वाढलेल्या असतात, अशावेळी त्याही गोंधळून जातात, घाबरतात. मग तुम्हाला मोबाइल अशाच कामासाठी दिला का असा पालकांचा प्रश्न! ऑनलाईन क्लास सुरू झाल्यानंतर अनेक मुलांनी पालकांना अँड्रॉईड फोन घेऊन मागितले. हा काळ तर शेतकऱ्यांचा सगळ्यात खर्चिक हंगाम, कारण शेतीची तयारीही करायची असते. तरीही पालक मुलांच्या शिक्षणासाठी असा खर्च करतायेत.

आता जवळपास ६०-७०% टक्के मुलांकडे अँड्रॉइड फोन आहे. पण घरात २-३ भावंडे असतील तर परत तो मोबाईल प्राधान्याने मुलांकडे राहतो, त्याच्या ऑनलाईन क्लासेससाठी. त्यामुळे हे ऑनलाईन शिक्षण ग्रामीण भागासाठी सगळ्याच दृष्टीने आव्हानात्मक ठरतंय हे मात्र तितकंच खरं.

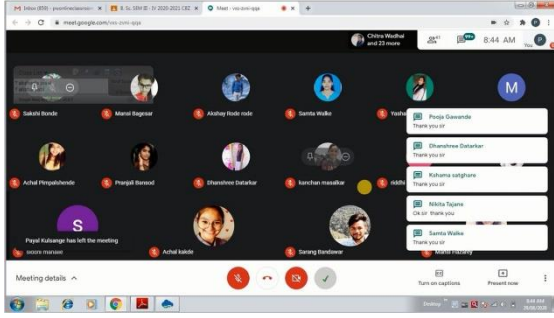
सोशल मिडियाचा वापर करताना अशाही काही सामाजिक समस्या निर्माण होऊ शकतात याची जाणीव झाली. पण अनेक चांगल्या गोष्टीही व्हाट्सअपच्या माध्यमातून झाल्या. अभ्यासक्रम हळूहळू का होईना मुलांपर्यंत व्हिडिओ/ऑडिओ मार्फत आम्ही पोहचवू शकलो.

या माध्यमाचा चांगला वापर व्हावा यासाठी मुलांना मुद्दाम मी एक उपक्रम दिला. दुसऱ्या वर्षाच्या मुलांना 'स्त्रीप्रतिमा स्वरूप आणि संकल्पना' हा भा.ल. भोळे यांचा पाठ आहे. तो गूगलमीटवर शिकवला. पारंपारिक स्त्रियांच्या प्रतिमा रंगवण्याचे काम कसे समाज करतो यावर हा पाठ आधारित आहे. दुसऱ्या दिवशी अनायसे बैलपोळा होता. या भागातला महत्त्वाचा सण. मी त्यांना सांगितले की या धड्याच्या अनुषंगाने आपण आजवर जपलेल्या प्रतिमा बदलण्याचं काम करूयात, म्हणजे नेहमीप्रमाणे मुली स्वयंपाकात आईला मदत करणार नाहीत, तर उद्या मुलं आपल्या आईला स्वयंपाकात मदत करतील आणि सगळ्या मुली उद्या आपल्या वडिलांना बैलजोडी सजवण्यासाठी मदत करतील.

हे त्यांना पटणं अशक्य होतं, अवघड होतं. कारण परत ग्रामीण क्षेत्रात स्त्री-पुरुष प्रतिमा फार पारंपरिक पद्धतीने जपल्या जातात. पण आश्चर्य म्हणजे दोन-तीन मुलींचे मला वडिलांना मदत करतानाचे व्हिडिओ आणि मुलांचे आईला मदत करतानाचे म्हणजेच पोळ्या

करतानाचे, चकल्या करतानाचे व्हिडिओ आले. पण इतक्या सगळ्या मुलांमधून फक्त चार-पाच जणांचेच व्हिडिओ आले. मनात म्हटलं, हेही नसे थोडके!

वाईट या गोष्टीचं वाटतं की या सोशल मिडियाचा, प्रामुख्याने व्हाट्सअपचा वापर तरूण वर्गाने अजूनही गांभीर्याने घेतलेला नाही, अर्थात यावर अनेक चर्चा झाल्या आहेतच.

असो! आमचे ऑनलाईन क्लासेस सुरू आहेत. गूगल मीटच्या माध्यमातून मुलांशी बोलतो आहे, इथेही गंमत म्हणजे ३० टक्के मुलांचे गूगल मीटवर जॉईन होतात, खरंतर त्यांनी गूगलमीट

बद्दलच्या क्लासची माहिती म्हणजे मी कधी क्लास घेणार आहे हे व्हाट्सअपवर पाहिलेले असते. जॉईन झालेली मुलांही किती गांभीर्याने या सगळ्याकडे बघतात हेही प्रश्न आहेतच. तांत्रिक अडचणी तर रोजच्याच आहेत, पण सुदैवानं त्या पहिल्या फोननंतर परत एकाही मुलीची / मुलाची किंवा पालकांची तक्रार आली नाही हे महत्त्वाचे. कोविड १९ साथीच्या या काळात सगळीकडे होत असलेल्या ऑनलाईन शिक्षणाच्या बाबतीतल्या समस्या मांडतांना व्हाट्सअप ग्रुपची एक समस्या मला महत्त्वाची वाटली एवढेच....

§§§

लेखक : मोक्षदा मनोहर-नाईक, आनंदनिकेतन कॉलेज, आनंदवन, वरोरा, जिल्हा चंद्रपूर.

इ-मेल : mokshadamanohar77@gmail.com

(कळीचे शब्द: ऑनलाईन शिक्षण, ग्रामीण भागात ऑनलाईन शिक्षणाची आव्हाने,
व्हाट्सअप, गूगल मीट, सोशल मिडीया, कोविड १९)